

NOVA TEHNOLOGIJA I PRISTUP MUZEJSKIM ZBIRKAMA: ISKUSTVO ZAGREBAČKIH UMJETNIČKIH MUZEJA I GALERIJA

Žarka Vujić

Filozofski fakultet

Katedra za muzeologiju

Odsjek za informacijske znanosti

Zagreb

Uvod ili pojam pristupa u muzejskom kontekstu

U središtu interesa muzeologa i muzejskih profesionalaca, a prema doista zanimljivom stajalištu kanadske muzeologinje Lynne Teather, u posljednja dva desetljeća naizmjenice su se smjenjivali muzejski predmet, muzejske informacije te muzejski posjetioči.¹

No, čini se da je pri iznošenju ovakvog stava zapravo zaboravljeno da niti stvaranje informacija niti iskustvo posjetilaca ne bi bilo moguće bez originalnih i autentičnih predmeta baštine, a u muzeju svakako muzejskih predmeta,² uvijek klasificiranih u setove ili značenjske nizove koje u praksi nazivamo muzejskim zbirka. Tako ipak zbirke i predmete valja smatrati osnovnim izvorom za stvaranje informacija i oblikovanje znanja u muzejima. Zanimljivo je da je svjetska muzejska zajednica zarana prepoznala tu svojevrsnu dvodijelnost muzejske zbirke – predmete kao fizički dio zbirke i informacije (ili dokumentaciju) o predmetima kao onaj intelektualni.³ Jednaka se pozornost danas kao i u proteklih nekoliko desetljeća iskazuje i jednom i drugom sloju. Fizička zaštita predmeta, bilo u depou bilo u stalnom postavu, uspostavljena na najsuvremenijim pomagalima, dosegla je u nekim zemljama izuzetno visoke standarde, a i ostali se, pa i mi u Hrvatskoj, trude ići prema njima. Na drugoj strani, stvaranje, pohrana, pretraživanje, zaštita i razmjena muzejskih informacija izrazito su čvrsto okupili međunarodnu muzejsku zajednicu, osobito članove CIDOC-a (Međunarodni komitet za dokumentaciju ICOM-a), koji rade na razvijanju međunarodnog podatkovnog standarda za informacije o muzejskom predmetu, primjeni tehničkog standarda razmjene podataka Z39.50 u muzejskom okruženju te stvaranju čitavog niza rječnika i tezaurusa kao osnovnih pomagala u oblikovanju što standardnijeg sadržaja muzejskih informacija. Dakle, muzejski profesionalci ozbiljno shvaćaju oba dijela muzejskog fundusa i smatraju ih gotovo potpuno jednakovrijednima kao i onima koji se međusobno nadopunjuju. Na kraju/početku tisućljeća⁴ širenje i što nesmetanje

omogućavanje pristupa i jednom i drugom fondu muzeja postalo je gotovo imperativom čitave muzejske zajednice. Dakako, ona je u skladu s dvoslojnošću zbirke počela u muzejskom kontekstu razlikovati i fizički i intelektualni pristup. Poštujući stav E. Orna o muzeju kao trostrukom spremištu ili spremištu predmeta, informacija o predmetima i znanja kustosa,⁵ reći ćemo kako se fizički pristup odnosi na pristup i nadzor nad stvarnim predmetima zbirki (prateći ih i nadzirajući u stalnim postavima i studijskim zbirka te muzejskim depoima), a intelektualni i na pristup implicitnim informacijama o predmetima, ali i na pristup znanju kustosa (interpretacijama) stvorenom istraživanjem predmeta zbirke. Ako je i na koji segment djelovanja muzeja nova tehnologija doista značajno utjecala, mijenjala i inicirala mnoga nova rješenja, onda je to svakako bilo upravo u području obaju pristupa. Stoga smo odlučili progovoriti o dosezima i iskoristivosti nove tehnologije u muzejima upravo s aspekta pristupa muzejskim zbirka.

Ovako postavljenu temu i promišljanje omogućilo je ranije provedeno istraživanje u umjetničkim muzejima i galerijama u Zagrebu. Naime, poradi nastavljanja tradicije sudjelovanja studenata i nastavnika Katedre za muzeologiju na BOBCATSSS-simpoziju, koji je ove godine imao naslov "Access 2000: Intellectual Property vs The Right to Knowledge" tijekom prosinca 1999. provedeno je istraživanje o stvarnom odnosu i omogućavanju pristupa muzejskim predmetima i informacijama o predmetima u spomenutoj grupaciji muzeja, najbrojnijoj u gradu Zagrebu.⁶

Tada su istraživanjem obuhvaćeni: Atelijer Meštrović u sastavu Fundacije Meštrović, Gliptoteka HAZU, Grafička zbirka NSK, Hrvatski muzej naivne umjetnosti, Kabinet grafike HAZU, Muzej Mimara, Muzej suvremene umjetnosti, Muzej za umjetnost i obrt i Strossmayerova galerija starih majstora HAZU.⁷ Pitanja i podatke koji su nas zanimali strukturirali smo i sastavili u obliku svojevrsnog obrasca. Na manji broj pitanja mogli smo odgovoriti sami istražujući pristup zgradi muzeja, stalni postav te Web-stranicu muzeja u svojstvu običnog korisnika, no veći broj zahtijevao je razgovor s odgovornom osobom. Evo podataka i pitanja koja su nas zanimala s obzirom na oba pristupa u muzejskom okruženju:

Fizički pristup

A - Pristup zgradi muzeja

Smještaj u gradu

Informacijske ploče ispred muzeja

Postojanje adekvatnog ulaza, rampe ili lifta za osobe s poteškoćama

B - Pristup stalnim zbirka

Informacijska služba (osoblje, tlocrt)

Publikacije (deplijani, vodiči - na stranim jezicima?, prilagođeni osobama s poteškoćama)

Orijentacija

Pridruženost informacija predmetima (legende – na stranim jezicima?)

C - Pristup studijskim zbirkama

Kako je opremljen prostor studijske zbirke?

Ima li javnost (specijalisti – prosječni korisnici) pravo pristupa studijskoj zbirci?

Uvjeti pristupa (pravilnik) i evidencija pristupa

D - Pristup muzejskoj čuvaonici

Ima li javnost pravo pristupa depou?

Uvjeti pristupa (pravilnik)/evidencija pristupa

Intelektualni pristup

E-Pristup muzejskoj knjižnici

Je li knjižnična građa pretežito vezana uz muzejske predmete?

Ima li javnost mogućnost korištenja knjižnice?

Uvjeti pristupa / evidencija pristupa

F-Pristup muzejskoj dokumentaciji

Vodi li muzej manualnu dokumentaciju ili ima razvijen muzejski informacijski sustav?

Koliki je postotak građe obraden kompjuterski?

Ima li javnost pristup dokumentaciji neovisno o mediju na kojem se bilježi?

Postoji li pravilnik o korištenju muzejske dokumentacije?

Vodi li se evidencija o broju i sadržaju zahtjeva?

G-Multimedijski projekti izvedeni iz postojeće dokumentacije

Multimedijski programi unutar stalnog postava

CD-ROM

Web-stranice

Dakako, ovo malo istraživanje ne bi bilo moguće provesti bez podrške samih muzealaca, ravnatelja, kustosa i dokumentarista, koji su se unatoč velikim dnevnim obavezama odazvali molbi za suradnjom. Stoga im svima javno zahvaljujemo, i to u samom tekstu, a ne u bilješki. Potom smo obradili prikupljene podatke, analizirali ih te sažetke analize koristili za izlaganje u Krakowu, ali i za ovaj mali prilog na hrvatskom jeziku.

Fizički pristup muzejskim predmetima i pomoć nove tehnologije

Preduvjet fizičkom pristupu predmetima svakako je pristup samoj zgradi muzeja, te osiguravanje nesmetanoga kretanja unutar nje za sve vrste korisnika. Kako što je uostalom pokazalo i istraživanje Sekcije za muzejsku edukaciju⁸ prilagođenost naših muzeja za osobe s poteškoćama, a podsjećamo, riječ je o

društvenoj zajednici koja je prošla domovinski rat i ima razmjerno velik broj invalidnih osoba, nalazi se na takovom stupnju da ne doseže ni potrebni minimum. U Zagrebu je od umjetničkih muzeja zapravo samo zgrada Muzeja Mimara opremljena ulaznim rampama, liftovima i prostranim hodnicima za dostojan prihvat osoba u invalidskim kolicima. Svi ostali prostori ostaju publici s posebnim potrebama potpuno nedostupnima. Njihov susret sa stvarnim predmetima muzeja ne može ni započeti i u tom slučaju osobito shvaćamo vrijednost postojanja intelektualnog sloja zbirke oblikovanog kao dobra Web-stranica muzeja koja može djelomice premostiti stvarne arhitektonske barijere. Mi samo možemo nagađati da bi ova vrsta virtualnih posjetitelja mogla biti zainteresirana za sadržaj koji stoji u naglašenoj vezi sa stvarnim muzejom i zapravo pomoću tlocrta muzeja, virtualne šetnje kao i opisa stvarnih zbirki i njihova pretraživanja po osnovnim elementima, sugerira stvarni stalni postav muzeja, no točne potrebe može iznjediti samo ozbiljno istraživanje ove potencijalne virtualne publike. Sličnu ulogu, dakako, mogu obaviti i u istom duhu načinjeni CD-ROM proizvodi muzeja (kakav je, primjerice, CD-ROM pariškog Louvrea).

Osnovni način na koji prosječni korisnik može doći u dodir s muzejskim fundusom jest posjet stalnom postavu muzeja. Nema sumnje da stalne zbirke predstavljaju po odabiru predmeta, načinu prezentiranja i sadržaju pridruženih informacija nečiju interpretaciju i potiču promišljanje posjetilaca i stvaranje njihovih vlastitih saznanja. Jednako tako posvema je jasno da osobito u umjetničkim muzejima posjet stalnom postavu zapravo uopće ne uključuje doslovni fizički pristup predmetima. No, poradi veće preglednosti odlučili smo i ovaj najtipičniji oblik komuniciranja muzeja uvrstiti u istraživanje fizičkog pristupa muzejskim predmetima. Od deset umjetničkih muzeja i galerija u Zagrebu u ovom trenutku samo dvije ustanove nemaju otvoren stalni postav. Dakako, pri tome treba uzeti u obzir da ustanove koje čuvaju, istražuju i prezentiraju osjetljivu grafičku građu uopće ne posjeduju ovaj tip zbirki i zasigurno bi nova tehnologija i novi oblici komuniciranja i prezentiranja fundusa muzeja morali u području upravo ove vrste građe naići na plodno tlo i potaknuti promjene u oblikovanju pristupa intelektualnom sloju zbirke. No, upućujemo i svoje zamjerke i stvarnim postavima i to najčešće zbog općenito nedovoljne svijesti o potrebi jasnije obilježene kretanja kroz prostor muzeja, jednako kao i zbog ponekad nelogičnog pridruživanja (pa i izostanka) legendi uz muzejske predmete te nedostatka legendi na nekom od svjetskih jezika. Mislimo kako su zadovoljavajući pristup predmetima u stalnim zbirkama ostvarili Muzej Mimara, Hrvatski muzej naivne umjetnosti te Muzej za umjetnost i obrt. Ovaj posljednji ističemo i zbog našeg jedinog interaktivnog multimedijskog

programa načinjenog prvenstveno radi orijentacije u prostoru muzeja i prvog upoznavanja s predmetima u stalnom postavu. "Putokaz" (FTGR. 1) zavređuje pozornost i stoga jer je nastao na temelju osnovne baze podataka o muzejskim predmetima kao rezultatu sustavne informatizacije muzeja, koja je započela u muzeju ozbiljno još u okviru danas već potpuno zaboravljenog projekta MUGIS. Po svojoj svrsi i mogućnostima "Putokaz" je sličan programu koji posjetitelji mogu koristiti u prostoru Micro-Gallery, tom vrlo popularnom ulaznom informacijskom punktu londonske National Gallery. Na žalost, ni u jednom našem specijaliziranom umjetničkom muzeju ne nalazimo interaktivne multimedijske programe u funkciji proširenja fizičkog i intelektualnog dijela stalnog postava. Jer, ima li opravdanije zadaće upuštanja u još ipak relativno velik financijski i organizacijski pothvat kakav je oblikovanje interaktivnoga multimedijskog programa negoli ga iskoristiti za dopunu priče (interpretacije) u stalnom postavu ili, pak, za pričanje paralelne priče (sučeljavanje interpretacija). Sjećamo se dragocjenog primjera stalne prezentacije Eskimske zbirke u Danskom narodnome muzeju u Copenhagenu koju je u prostoru muzeja dopunjavao promišljano oblikovan interaktivni multimedijski program.⁹

Iskustvo danskih kolega pokazalo je već u prvoj polovici 90-ih kako nema smisla prosječnog posjetitelja opterećivati on-line katalogom muzejskih predmeta i kako iscrpni dokumentacijski zapisi o muzejskom predmetu zahtijevaju promišljenu redukciju i transformaciju da bi bili dostupni i prihvatljivi najširoj muzejskoj publici. Dakako, razgovor o pristupu stalnom postavu bilo bi moguće dopuniti i isticanjem marketinških muzejskih web-stranica koje su dugo vremena prevladavale na Internetu. Jer, upravo je njihova osnovna zadaća pripremiti stvarni posjet muzeju i učiniti ga pomoću točnih i iscrpnih informacija kao i osnovnih vizualnih predodžbi (smještaj na karti grada, pristupi, parkirališta, tlocrt zgrade) što ugodnijim iskustvom. Drugi je slučaj kad govorimo o studijskim zbirkama. Istraživanje pristupa studijskim zbirkama pokazalo je da muzealci u Hrvatskoj zapravo ne razumiju pojam studijske zbirke. Oni ne poistovjećuju studijske zbirke s opsežnim i dostupnim zbirkama predmeta koje nadopunjavaju one u stalnom postavu i omogućuju stručno i znanstveno istraživanje pomoću muzejskih predmeta. Dostupne i organizirane studijske zbirke podrazumijevaju uređene i dobro opremljene studijske prostore. Uzimajući sve to u obzir, možemo reći da jedino obje grafičke zbirke u Zagrebu drže čitave svoje funduse studijskima i javnosti je omogućen pristup umjetninama po točno utvrđenim internim pravilima, ali i u skladu s međunarodnim propisima čuvanja osjetljivoga grafičkog materijala. Gotovo idealan radni prostor, opremljen radnim stolovima s rukavicima i povećalom,

referentnom literaturom, kompjuterima s mogućnošću pristupa na Internet, nailazimo samo u Grafičkoj zbirci Sveučilišne i nacionalne knjižnice. Razlog tomu svakako valja vidjeti u novoj, funkcionalnoj zgradi, u kakvu nije smješten niti jedan drugi umjetnički muzej i galerija u Zagrebu. Dakako, kad govorimo o pristupu studijskim zbirkama govorimo o specijalnim posjetiocima ili korisnicima muzeja. Istraživanja u londonskome Muzeju znanosti pokazala su da ova publika predstavlja manje od 10% ukupnog broja posjetitelja, a za nju bi osnovni set informacija počivao na detaljnim informacijama o predmetu, paralelnim informacijama iz ostalih muzeja i srodnih ustanova te na bibliografskim informacijama.¹⁰

Stoga je to zapravo jedina vrsta korisnika koja bi bila zainteresirana za pretraživanje i korištenje baza podataka u muzeju ili on-line kataloga muzejskih predmeta na webu. Valja istaknuti da je u većini zagrebačkih umjetničkih muzeja i galerija načelno i stvarno dopušteno pretraživanje muzejskih informacijskih sustava, no ono nije službeno regulirano, kao što ne postoji ni dopušteni oblik pristupa i ispisa kao, primjerice, u zagrebačkom Etnografskome muzeju i trebalo bi na tome poraditi. No, iluzorno je u našim uvjetima prigovarati nepostojanju on-line pristupa katalogima zbirki kad anglo-američka istraživanja pokazuju da nije riječ o dominantnoj publici i da treba načiniti dobru studiju potrebitosti, ali i razriješiti pravo vlasništva ne samo nad slikovnim materijalom već i nad intelektualnim vlasništvom muzeja, prije negoli se upusti u takav pothvat. Samo jedna centralizirana Francuska koja vodi manje ili više tihu borbu za širenje frankofonskog kruga može dati na raspolaganje čitavom svijetu, a nadalje poznavateljima francuskog jezika (jer engleska je verzija znatno oskudnija), toliko on-line baza podataka, i to uključujući za povjesničare umjetnosti osobito dragocjenu bazu "Joconde".¹¹ Osvrnimo se napokon i na pristup najzaštićenijem dijelu muzejskog fundusa – čuvaonici. Nekad su je nazivali srcem muzeja, no danas kad se to srce brzo puni novim predmetima, a njegovo održavanje zahtijeva sve više financijskih sredstava muzeja, postajemo svjedoci zahtijeva za njegovim sve većim otvaranjem. Osobito je to zanimljivo kad uzmemo u obzir sve ostale oblike pristupa intelektualnom dijelu fundusa koje je iznjedrila nova tehnologija. Je li i to mali dokaz nezamjenjivosti i neiscrpivosti stvarnog muzejskog predmeta, a osobito umjetničkog djela? Dakle, čuvaonica je u našoj odabranoj grupi muzeja još uvijek najnepristupačniji prostor. Jedina iznimka jest Gipsoteka u kojoj je specijalistima dopušten pristup depou, jer napokon i nije ponekad jednostavno iznijeti zatraženu skulpturu ili gipsani odljevak. Spomenut ćemo također i slobodan pristup javnosti depou Strossmayerove galerije. Uz to, svakako se čini vrijednim isticanja namjera njezina ravnatelja da u sljedećem razdoblju uredi i osposobi studijski depo gdje će se korisnicima

omogućiti uvid u djela europskog slikarstva izvan stalnog postava, a u primjerenim, radnim uvjetima.¹²

Riječ je o potpuno suvremenom stavu koji korespondira sa stvarnim rješenjima u Kunsthistorisches Museum u Beču ili National Gallery u Londonu te promišljanjima istaknutih zapadnoeuropskih muzealaca, primjerice, Suzanne Keene, koja vrlo uvjerljivo govori o "dinamičnoj odgovornosti za zbirke" jednako kao što ističe sve veću potrebu "da muzeji pokažu kako ljudi mogu imati koristi i od samih zbirki, a ne samo od izložaba".¹³

Intelektualni pristup

Kako knjižne funduse muzeja držimo ponajboljim izvorima informacija i znanja o muzejskim predmetima (napokon, upravo je veza s čuvanim predmetima utjecala na njihovu nabavu), odlučili smo analizu intelektualnog pristupa započeti s prikazom stanja muzejskih i galerijskih knjižnica. Ono što je pozitivno jest da nema umjetničkog muzeja ni galerije bez knjižnog fonda koji prati zbirke muzeja. Opseg, uvjeti djelovanja kao i postojanje stručne osobe knjižničara, razumljivo, razlikuju se od ustanove do ustanove. Samo u jednom slučaju javnost nema mogućnost pristupa knjižnici, a čak četiri muzeja imaju zaposlene knjižničarke. No, po opsegu, postojanju čitaoničkog prostora za rad, informatičkoj obradi fundusa te potpuno suvremenom statusu knjižničara u odnosu na cjelokupno stručno osoblje muzeja izdvaja se svakako Muzej za umjetnost i obrt (a približno mu se i Muzej Mimara). Zanimljivo je da je muzej posjedovao i razvijao knjižnicu već od osnutka u 19. stoljeću. Tako je stoljetna tradicija što se tiče pristupa knjižnom fondu pokazala najbolje rezultate.

Istovremeno valja primijetiti kako su u ovom trenutku, dakle, u trenutku u kojem međunarodna zajednica sve više kreativne energije ulaže u projekte koji podržavaju interoperabilnost knjižnične, muzejske i srodnih djelatnosti, informacijski sustavi za obradu knjižnične kao i oni za obradu muzejske građe u našoj odabranoj specijalnoj grupi muzeja slabo ili nikako integrirani. Želimo li izaći iz te svojevrsne informacijske izoliranosti, svakako bismo trebali pratiti i uvažavati suvremene svjetske inicijative te konkretna rješenja standardizacije poput protokola Z39.50 ili osnovnog skupa elemenata Dublin Corea. Dakako, u tom smislu valja još jedanput javno podržati već posvema afirmirani stručni skup "Arhivi, knjižnice i muzeji : Mogućnosti suradnje u okruženju globalne informacijske infrastrukture".

Što se tiče informacija o muzejskim predmetima kao najdominantnijem dijelu intelektualnog fundusa, vidljivo je da se u svim anketiranim muzejima pridaje velika pozornost manualnoj dokumentaciji, osobito kada se radi o dokazivanju

vlasništva (inventarne knjige) te dobrom fizičkom upravljanju (fizičkom pristupu u najužem smislu) zbirka. No, djelotvorna obrada kakvu zahtijevaju današnji dokumentacijski standardi gotovo je nezamisliva bez računala i razvijenih informacijskih sustava. Dugo vremena oni su mogli zadovoljiti tek osnovne potrebe upravljanja zbirka, no danas je riječ o oruđima koja su nadrasla bilježnje očevitih informacija i postala skladište i onih kontekstualnih, te i interpretacija samih. Tri zagrebačka umjetnička muzeja ne posjeduju nikakav muzejski informacijski sustav, a od sedam muzeja koji su kupili sustave i započeli obradu građe, mnogi nailaze na probleme pa čak i odustaju od nabavljenog softvera (GRAF.1) Sve to govori o izuzetnoj složenosti provođenja informatizacije, i to ne samo u ovoj grupi muzeja već i u svim ostalima u Hrvatskoj. Nepostojanje planiranog i organiziranog procesa informatizacije kao i kvalitetnog istraživanja korisnika povećalo je jaz između koncepta upravljanja zbirkom i intelektualnog pristupa. Podaci dobiveni dokumentiranjem zbirki, a pri čemu nije uključeno stručno znanje kustosa o predmetima i o njihovom kontekstu, teško su upotrebljivi za pristup kakav bi zadovoljio i kustosa i posjetitelje. Sa stajališta prosječnoga korisnika zatečena situacija u zagrebačkim muzejima izgleda još lošije: javnost može pretraživati sustav u samo dva muzeja.

Na temelju dokumentacije prikupljene u muzejskim informacijskim sustavima nastala su i tri multimedijiska programa. Već spomenuti "Putokaz" Muzeja za umjetnost i obrt uspostavljen je na nekoliko mogućih točaka pristupa kojima se nastoji povezati informacije o muzejskim predmetima i same predmete u stalnom postavu, ukazati na njihov smještaj i na taj ih način učiniti dostupnijima posjetitelju. Grafička zbirka Sveučilišne knjižnice na temelju dokumentacijske obrade zbirke crteža hrvatskih umjetnika izradila je u suradnji sa svojom matičnom ustanovom CD-ROM "Hrvatski tisak i crtež". Atelijer Meštrović, pak, pred dovršetkom je rada na svom prvom CD-ROM-u. Projekt je počeo od opisa predmeta u stalnom postavu Atelijera, no zahvaljujući godinama stvaranim iscrpnim podacima iz muzejske baze (zabilježeno znanje kustosa iz dviju generacija) o Ivanu Meštroviću (godine, djelovanje), njegovim djelima (pretraživanje po naslovu, temi, smještaju, materijalu i tehnici, vrsti, godini) i izložbama, pretvorio se gotovo u digitaliziranu znanstvenu monografiju (FTGR 2). No, svakako bi bilo zanimljivo pokušati ozbiljnije sumarno vrednovati sva tri projekta provjeravajući pri tome Nacrt kriterija za vrednovanje multimedije koji je izradila Radna grupa za multimediju CIDOC-a.¹⁴

Istraživanje nazočnosti umjetničkih muzeja na webu (GRAF.2) kao trenutačno najpopularnijem okruženju za komuniciranje muzeja s virtualnom publikom, pokazalo je kako su tri muzeja iz

našeg uzorka obuhvaćena projektom Muzejskoga dokumentacijskog centra "Muzeji Hrvatske na Internetu" (<http://www.mdc.hr/>). Uz osnovne podatke (radno vrijeme, adresa, povijest i aktivnosti), muzeji su predstavljeni kratkim opisom svojih zbirki te izborom najvrednijih muzejskih eksponata. Uvodenjem takvog kriterija izostala je interpretacija koja se svakako mogla postići u hipermedijskom okruženju. Ta osnovna karakteristika novog medija, a mislimo pri tome na danas već ustaljeni pojam G. Hoptmana – SPOJIVOST/CONNECTEDNESS⁻¹⁵, upravo omogućava čuderno povezivanje sadržaja, stvaranje konteksta i svakako interaktivnu reakciju potencijalne publike. Dakle, u našoj središnjoj dokumentacijskoj ustanovi za muzeje stvoren je razmjerno statičan sustav u kojem je pojedinome muzeju vrlo teško, s MDC-om kao posrednikom i nezavisnom tvrtkom zaduženom za izradu, obnavljati sadržaje i objavljivati nove informacije. Uvidjevši probleme održavanja te aktualnosti informacija, MDC je pokrenuo novi projekt "Vijesti - MDC Pool" u kojem muzeji mogu sami objavljivati vijesti o svojim aktivnostima. Na žalost, od umjetničkih muzeja u projekt se uključio samo Muzej suvremene umjetnosti.

Unatoč suradnji s MDC-om, Muzej za umjetnost i obrt i Strossmayerova galerija odlučili su pokrenuti i vlastite stranice (<http://www.muio.hr>, <http://www.hazu.hr/>), no problemi s održavanjem nisu nestali. Valja im priključiti i nagrađene stranice Muzeja Mimara (<http://www.mimara.hr/>) te stranice Grafičke zbirke Sveučilišne knjižnice (<http://www.nsk.hr/>). Niti jedan od istraženih muzeja nema on-line katalog muzejskih predmeta (priznajmo, rijetki su europski muzeji koji ih imaju) i zapravo nije uopće ponudio elektronsku nadopunu svojih stvarnih zbirki. Polovica muzeja nije prisutna na Internetu ni s najnužnijim podacima o ustanovi, a kamoli da donosi virtualne priče na temelju svojih fundusa. Podaci o autorskim pravima i reproduciranju navode se najčešće za same web-stranice, dok podataka za digitalizirane slike muzeja i predmeta gotovo da i nema. Očevidno da se hrvatski muzeji nalaze na samom početku stvaranja paralelnog virtualnog muzejskog svijeta i da će se tek početi susretati s problemima kao što su zaštita vlasništva i pravo reproduciranja.

Umjesto zaključka

"Mogućnosti koje pruža nova tehnologija predstavljaju jednu od najvećih tema proizašlu iz ozbiljnog prikaza muzejske politike u dokumentu "Dragocjenosti (baština) povjerene na čuvanje", a čiji je autor Odio za nacionalnu baštinu. Premda je potencijal novih tehnologija već bio naglašen i ranije u njihovom izvješću "Ljudi – sudionici", a jednako tako se našao spomenut i u političkoj izjavi o Informacijskom autoputu Radničke stranke, "Dragocjenosti povjerene

na čuvanje" jest naj snažnija izjava koja ide u prilog uporabi informacijskih tehnologija u muzejima."

Među ostalim tamo stoji:

"Odio (za nacionalnu baštinu o.an.) će donijeti strategiju za unapređenje pristupa kulturnim vrijednostima pomoću informacijske tehnologije"

Preveli smo namjerno svaku riječ djelića priloga Bena Bootha¹⁶ da bismo pokušali nakratko učiniti skrivenom zemlju ili točnije politički i geografski prostor u kojem je bilo moguće navesti tolike dokumente i na takvoj visokoj političkoj razini a u kojima se spominje primjena novih tehnologija u muzejima i svakako primjena na prvome mjestu radi poboljšanja pristupa baštini. Dakako, riječ je o Velikoj Britaniji, o zemlji u kojoj se hvale kako je ideja o omogućavanju pristupa muzejskim zbirkama stara čitavo jedno stoljeće,¹⁷ a tradicija sustavnog rada na razvijanju i standardiziranju muzejske dokumentacije jednu njegovu polovicu. Dodatni poticaj razvijanju ovako blistave muzejske politike omogućila je registracijska shema Komisije za muzeje i galerije, a nadasve dragocjeni financijski fondovi Nacionalne lutrije. Dakle, uspjeh je moguć samo tamo gdje postoji višegodišnji strpljiv rad na standardizaciji i informatizaciji muzejske dokumentacije, opće razumijevanje problema i potreba muzeja te opća i financijska podrška napretku.

A što da kažu hrvatski muzeji kojima se nove tehnologije događaju u vremenu naglašene gospodarske krize? Uz to, očevidno je da naši muzeji još otplaćuju danak usporenoj i kaotičnoj informatizaciji muzejskih zbirki, uzrokovanoj, među ostalim, i neusvojenim projektom minimalne standardizacije dokumentacije te nepostojanjem općih pisanih načela informatizacije. Ne zaboravimo! U osnovi dobrih multimedijalnih projekata (kako CD-ROM proizvoda tako i interaktivnih programa unutar izložbene i edukativne djelatnosti u prostoru muzeja), a djelomice i posjećenih interaktivnih web-stranica, ipak se nalaze muzejske baze podataka. Napokon, ako nam razvoj tehnologije uopće i ne zada brigu prigodom umrežavanja, svakako će nam je zadati potpuno nerazvijeno oruđe za terminološku kontrolu na hrvatskom jeziku. Što se tiče razvijanja konkretnih projekata koji će naše zbirke učiniti pristupačnijima, valja istaknuti još jedan veliki propust naše muzejske zajednice. Upravo onako kako nam je nepoznat ili ga rijetko rabimo pojam i postupak vrednovanja (evaluacije), tako nam je nepoznato i gotovo potpuno strano istraživanje naše publike kao sastavni dio studije potrebitosti za svaki muzejski projekt, pa tako i onaj koji će se temeljiti na novim tehnologijama i razvijanju novog oblika bilo fizičkog bilo intelektualnog pristupa. Kao što smo već istaknuli, raspoložemo s premalo novca da bismo stvarali nešto, a da doista ne znamo za koga i kakove su njegove stvarne potrebe. Tako se u hrvatskoj

muzejskoj zajednici još uvijek pri informatizaciji i ne razmišlja o zadovoljavanju korisničkih potreba i upita, a da bi se ostvarilo kvalitetan i svrhovit pristup muzejskim zbirkama na prvom će se mjestu morati poslušati korisnika, ali jednako tako pri tome upotrijebiti copyright kao mehanizam zaštite intelektualnog vlasništva muzeja.

No, unatoč svemu izrečenom ipak ćemo naglasiti da je naše opisano istraživanje u zagrebačkim umjetničkim muzejima i galerijama pokazalo kako i u našoj sredini postoji svijest o potrebi osiguranja pristupa i fizičkom i intelektualnom dijelu muzejskog fundusa, te kako se u tom smjeru, a ne više samo prema funkciji zaštite, kreću i načelna opredjeljenja i svakodnevni muzejski rad. Uzmemo li u obzir ono najbolje viđeno i opisano, ali jednako tako i ono nenaglašeno ali ipak strpljivo obavljano na dobrobit muzejske publike te uz to i sve planove i ideje, shvatit ćemo da se doista nalazimo na pravom putu. No, valja napokon početi u zajedništvu rješavati i mnogobrojne zapreke.

Bilješke:

1. Theater, L. A Museum is a Museum is a Museum...Or Is It?: Exploring Museology and the Web. http://www.archimuse.com/mw98/papers/theater/theater_paper.html
2. Pa čak i oni muzeji koji prvenstveno počivaju na muzejskom iskustvu i komunikaciji (primjerice, muzeji židovske kulture koja je sustavno uništavana trećeg i četvrtog desetljeća 20. stoljeća) temelje svoje interpretacije u odnosu na (ne)postojeće trodimenzionalne predmete.
3. Moramo biti pravedni i podsjetiti da je takovo shvaćanje zastupao i muzeolog dr. A. Bauer već 1978. kad je definirao muzejsku zbirku kao skup predmeta, nastao prema nekom kriteriju, a koji prati dokumentacija. Svijest o važnosti predmeta i dokumentacije kao zabilježenih informacija vidljiva je kako u hrvatskom Zakonu o muzejima iz 1998. godine, gdje se uvijek uz muzejsku građu - ponekad manje a ponekad više uspjelo - navodi i muzejska dokumentacija, tako i u novom Zakonu o zaštiti kulturnih dobara, gdje je muzejska dokumentacija proglašena pokretnim kulturnim dobrom.
4. Uporabom ovakvog oblika pokazujemo kako uvažavamo oba stajališta o početku 21. stoljeća.
5. Orna, E. U tijeku zbivanja. *Informatica museologica*, br. 1-4, 1995., str. 51. U istraživanju nam je znatno pripomogla i knjiga E. Orne i C. Petitta "Information management in museums". Aldershot: Grower, 1998.
6. Istraživanje u kojem su sudjelovale i apsolvence Katedre za muzeologiju H. Ivetić i S. Faletar prezentirano je pod naslovom "Access to the Museum Objects and Information about Objects: the Zagreb Experience" na Osmom BOBCATSSS simpoziju o knjižnicama i informacijskim znanostima u Krakovu 25. siječnja 2000. i publicirano u Zborniku radova simpozija.
7. Jedinu muzej s kojim nismo mogli ostvariti suradnju u nama važnom vremenskom roku bila je Moderna galerija. Nadamo se samo da na to nije utjecalo kritičko mišljenje studenata i nastavnika Katedre za muzeologiju o stalnom postavu Galerije, objavljeno na web-stranici katedre i u časopisu "Kontura".
8. Spominjemo ovdje hvalevrijednu akciju spomenute sekcije pod naslovom "Izrada projekta prilagodavanja muzejskih zgrada osobama s posebnim potrebama".
9. Wanning, T. *Ethnographic Treasures in the Computer. Museums and Interactive Multimedia*. Cambridge: MDA, 1993., str. 26-31.
10. Booth, B. *Technical Strategies in Support of Access Initiatives. /Papers from the Standards in Action Workshop/*. mda Information Vol 3 No 1. <http://www.mdacassn.demon.co.uk/info31bb.htm>
11. Vidi sljedeću URL-adresu: <http://www.culture.gouv.fr/documentation/joconde/pres.htm>

12. Vandura, Đ. *Stalni postav Strossmayerove galerije starih majstora HAZU. / Elaborat/* Zagreb, 1994.
13. Keene, S. *Dinamična odgovornost. Informatica museologica*, br. 1-4, 1995., str. 55. <http://www.archimuse.com/papers/cidoc/cidoc.mmweg.eval.1.html>
14. Hoptman, G. H. *The Virtual Museum and Related Epistemological Concerns. Sociomedia*.
15. *Multimedia, Hypermedia and the Social Construction of Knowledge*. Cambridge, Mass.: MIT-Press, 1992, str. 141-159.
16. Vidi bilješku br. 10.
17. Tako Britanci početak svijesti o potrebi razvijanja pristupa zbirkama vide u sljedećoj izjavi H.M. Platneura iz 1888: "It is proposed to call a meeting of the Curators of a few provincial Museums...to discuss the possibility of obtaining...A compendious index of the contents of all profincial Museums and collections..." (The Nation's Collections:are we virtually there? MDA Information, Vol2, No.2).

Summary:

New technology and the approach to museum collections: the experience of art museums and galleries in Zagreb

Collections and objects should be considered as the basic source for the creation of information and the formation of knowledge in museums. The world museum community had early on recognised a particular bi-dimensional nature of museum collections - the objects as a physical part of the collection and information (or documentation) about the objects as an intellectual segment. The physical protection of objects in some countries has reached exceptionally high standards, while the storage, search of records, protection and exchange of museum information has firmly brought together the international museum community, particularly the members of CIDOC (ICOM's International Committee for Documentation). Museum professionals take both segments of museum holdings seriously. The physical approach to museum objects and the assistance of the new technology primarily involves an approach to the building itself, ensuring unhindered movement for all types of users (including persons with disabilities), but their encounter with real objects is best facilitated through a good Web-page or CD-ROM. Their basic task is to prepare an actual visit to the museum with precise an exhaustive visual information. Another special segment are study collections, by which we mean ordered and well-equipped study rooms in line with internal and international regulations for the storage of sensitive graphic materials (facilities that we only have at the University and National Library in Zagreb). Since we see book holdings as the best source of information and knowledge about museum objects, we can conclude that every art museum or gallery must have library holdings that accompany the collections. With respect to the scope, reading rooms

and data processing, we should note the facilities at the Arts and Crafts Museum and the Mimara Museum.

With respect to information about museum objects, great importance is given to manual documentation (inventory books) and the good physical handling of collections. The lack of a planned and organised process of computerisation or a high level of data processing had increased the rift between the concepts of collection management and the intellectual approach. The project launched by the Museum Documentation Centre „Croatian Museums on the Internet“ involves three museums from our sample, but the system is static and individual museums find it difficult to refresh their pages and publish new information so the MDC has initiated a new project „News from the MDC Pool“. Unfortunately, only the Museum of Contemporary Art has joined this project.

However, in spite of all these shortcomings, the study of art museums and galleries in Zagreb has shown that there is an awareness concerning the need to ensure access to both the physical and intellectual segments of the museum holdings.